

Проте залишаються не вивченими питання формування взаємин дошкільнят різновікової групи в процесі сюжетно-рольових ігор, що є перспективою для подальшого розгляду проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Давидчук А.М., Тамбовцева А.Г. Форми організації навчання в різновіковій групі дитячого садка – К., 1992. – 36 с.
2. Коментар до Базового компонента дошкільньої освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О.Л.Кононко. – К.: Ред. жур. «Дошкільнє виховання», 2003.
3. Русан Л., Колосінська Г. Різновікова група в дитячому садку. – К., 2007.
4. Смольникова Г. Всі разом дружать, як долоньки // Дошкільнє виховання. – 2000. – №11. – С.10-11.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. – К.: Радянська школа. 1976. – Том 1.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. – К.: Радянська школа. 1976. – Том 2
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. – К.: Радянська школа. 1976. – Том 5.
8. Сухомлинський В.А. Методика виховання колектива. – М., 1981.
9. Сухомлинський В.О. Праця і моральне виховання. – К.: Радянська школа. 1962.

УДК 373.5.035.6

Н.І. Ревнюк

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВИХОВНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено значення виховання для процесу формування особистості, проаналізовано творчу спадщину В.О. Сухомлинського у забезпеченні всебічного розвитку особистості, виокремлено і охарактеризовано основні чинники формування особистості, обґрунтовано умови їх реалізації у сучасному виховному процесі.

The value of education for the process of forming of personality is reflected in the article, the creative inheritance of V.O. Sukhomlinskogo is analysed in providing of comprehensive development of personality, the basic factors of forming of personality are selected and described, grounded terms of their realization in a modern educate process.

Древні мудреці говорили, що виховання – це наука, яка навчає наших дітей обходитися без нас, тобто інтерпретація сьогодення – добре знати себе, використовувати власний потенціал, вміти створювати ситуації успіху, писати й реалізовувати власний сценарій.

В умовах розвитку української державності формування особистості набуває нового змісту в контексті української перспективи. З одного боку, молода держава повинна створити всі умови для виховання свідомих громадян, з іншого – духовно й матеріально багату Українську державу збудують лише її патріоти, об'єднані національною ідеєю – ідеєю незалежності й державності.

Зміцнення і утвердження Української держави потребує вирішення надзвичайно важливого і невідкладного завдання – виховання свідомого громадянина й патріота рідної землі. У контексті творення національної системи освіти особливого значення набуває науково обґрунтоване розв'язання виховних завдань, а саме: формування особистості українця, його ментальності та національної свідомості.

Якщо людина досягає такого рівня розвитку, який дозволяє вважати її носієм свідомості і самосвідомості, здатним на самостійну перетворювальну діяльність, то таку людину називають особистістю.

Виховання – суттєвий фактор розвитку і формування особистості. Воно коректує вплив спадковості й середовища з метою реалізації соціальної програми розвитку

особистості; це процес впливу на особистість, здійснюваний протягом її життя з метою передачі досвіду представників свого роду, етносу, народу, світової громадськості, частіше цілеспрямований і планомірний, організований шляхом взаємодії вихователя і вихованця, під час якої відбувається вплив на пізнавальну, мотиваційну, емоційну, вольову та інші його сфери з метою розвитку світогляду (у тому числі й наукового), духовно-моральних, етичних, ділових якостей.

Формування розглядається як результат розвитку особистості, включаючи її становлення, набуття сукупності якостей і властивостей.

Першочерговим у формуванні особистості є вплив на її свідомість. Результатом цього впливу повинні бути знання, погляди, переконання, які стимулюють вчинки вихованця, моральну впевненість у суспільній необхідності й особистісній корисності певного типу поведінки; формують готовність активно включатись у передбачену змістом виховання діяльність.

У сучасних умовах державотворення в Україні зростає роль гуманістичного виховання підрастаючого покоління. У Державній національній програмі «Освіта» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу [1: 23]. Дійсно, соціалізація дітей та молоді немислима без їх виховання на національних та загальнолюдських цінностях, які сприяють утвердженню в свідомості, почуттєвій та вольовій сферах людини ідеалів правди, добра, віри, краси та совісті, справедливості, людяності та гідності. У молодих громадян України повинна бути сформована моральна готовність та вміння боротися зі злом, утверджувати культуру та духовність, дбати про трудову та естетичну освіченість і вихованість. Розвиваючи у молоді індивідуальні здібності та талант, сучасне виховання як ніколи покликане задовольняти різнобічні потреби людини, забезпечуючи умови її самореалізації засобами рідної мови, традицій та обрядів, народного календаря, фольклору, декоративно-прикладної, етнографічної та краєзнавчої діяльності, родинного виховання.

Велика роль у цьому процесі належить вчителю, адже школа й учителі повинні формувати особистість відповідно до вимог сьогодення. Носієм культури у новій школі повинен бути педагог нової формації – особистість, яка поєднує в собі інтелігентність, моральні якості, високий професійний рівень і активну громадянську позицію, спрямовану на перебудову культури життя свого народу.

В Україні вчитель завжди був втіленням найвищих духовних прагнень народу, а особистість педагога наділялася особливими духовно-моральними якостями: мудрістю, справедливістю, добротою, розумом і т.і. Безсумнівно, що й особистість вчителя і його професійна діяльність повинні наповнюватися високими ідеалами та прагненнями, які відповідають потребам саморозвитку і необхідності удосконалення оточуючих, насамперед, учнів. Справжній учитель прагне пізнати і зрозуміти духовний світ дитини, щедро ділиться з нею своїми цінностями.

З цією місією можуть впоратися тільки національно свідомі, високоморальні і професійні педагоги. Освіта є тією силою, яка може і повинна зробити своїх випускників спроможними компетентно й відповідально брати участь у житті суспільства. Випускник вищої школи, проявляючи національну самосвідомість, має бути не пасивним, а повноправним, відповідальним і активним учасником вирішення політичних, соціально-економічних, морально-етичних, культурно-освітніх, екологічних та інших проблем. З метою виховного впливу, професорсько-викладацький склад з різних галузей науки, що вивчаються у ВНЗ, повинен зробити все, аби показати пріоритетні здобутки українських учених, представників освіти, культури, мистецтва та державотворення.

Вивчення фундаментальних історико-теоретичних першоджерел переконливо свідчить про те, що протягом століть і тисячоліть українська національна система освіти і

виховання нагромадила цінний матеріал, виробила систему формування громадянина, в якій усі складові перебувають у тісному взаємозв'язку.

Педагогічна наука сьогоднішня і майбутня спирається на минулу, формується на її основі.

Зразком формування особистості, їх громадянських якостей та життєвої соціальної позиції слугує сьогодні спадщина видатного українського педагога, гуманіста, демократа Василя Олександровича Сухомлинського (1918-1970).

В.О. Сухомлинський був сміливим новатором у галузі оновлення змісту освіти. Навчально-виховний процес у Павлівській середній школі він органічно інтегрував з усім найкращим у досвіді української народної педагогіки. У своїй освітньо-виховній діяльності педагог «...оперував не тільки науковими категоріями, а й художніми образами», підніс науку про виховання до мистецтва виховувати [2: 49].

Передусім це стосується навчання, виховання і розвитку особистості у лоні рідної материнської мови, природи, праці, національної культури, історії родини та України з поступовим залученням до загальнолюдських вартостей. Педагогічну спадщину великого педагога пронизує ідея проектування людини. Для того, щоб педагогіка виконувала таку функцію, вона має спиратися на психологічні знання, відійти від емпіричних узагальнень, у досягненні цілей навчання й виховання використовувати цілепокладання, моделювання, технологію активного перетворення педагогічної дійсності. Головною метою, якої має прагнути виховання, є всебічний розвиток особистості. Його можна досягти залученням її до різних видів діяльності, постійним і планомірним формуванням пізнавальних здібностей.

У новаторській методиці формування особистості В.О. Сухомлинський розвинув ідеї народної педагогіки, а саме: національних та загальнолюдських цінностей – втілював гуманістичну ідеологію у вихованні громадянина, совісної, дисциплінованої, відповідальної людини; обґрунтував шляхи формування досконалої особистості, залучаючи до збагачення цінностями культури нації, виховуючи совість, працелюбство, якості громадянина; органічно поєднував у впливах на особистість національне (рідну мову, природу, літературу, український фольклор) із загальнолюдськими вартостями (Людина, Мудрість, Мораль, Освіта, Духовність, Культура).

Кожна людська особистість неповторна, тому «... Виховати особистість, сформувати душу людини можна, тільки зрозумівши цей світ, пізнавши всі його тайники» [4: 204].

Василь Олександрович вважав, що виховання – це творення Людини з метою якомога більшого розкриття її задатків і здібностей, її самореалізації на користь іншим людям і самій собі, це прагнення зробити людину щасливою [3: 453].

Багаторічний досвід Василя Олександровича переконує в тому, що слово вчителя пробуджує у малої дитини, а потім і в підлітка, юнака, дівчини відчуття людини – глибоке переживання того, що поруч із нами завжди є людина зі своїми радощами, печалями, запитами, потребами.

У формуванні духовного обличчя людини велику роль відіграють поведінка, взаємини в колективі, суспільно-корисна праця. Однак і поведінка, і взаємини, і праця – все залежить від складних процесів, що відбуваються в душі, найважливішим засобом впливу на яку є слово.

Надзвичайно актуальними і в наш час залишаються й ідеї В.О. Сухомлинського про те, що «...у вихованні всебічно розвиненої людини взагалі немає нічого другорядного, все тут важливе, і коли що-небудь упущено або зроблено неправильно, руйнуються основи гармонії, якою є всебічний розвиток як єдине ціле» [5: 83].

Дуже важливим для виховання особистості є особистий приклад учителя, особливо з урахуванням того, що дитина найбільше схильна до наслідування всього, що їй до вподоби. Тому духовне обличчя дитини насамперед залежить від того, який учитель веде її по «першій стежці життєвого шляху» [7: 362].

З вуст учителя дитина часто чує моральні повчання і настанови, як стверджував В.О. Сухомлинський, усе це набуває авторитет в очах дитини лише тоді, коли вона бачить у

своєму вчителеві людину одухотворену, закохану в свою працю: «Приклад вчителя – це не тільки те, що вчитель вмiє робити своїми руками (хоч і це має велике значення), це весь уклад його духовного життя, це його одухотвореність усім, що він робить. Разом з дітьми, усім, що приносить дітям радість» [7: 382].

Вчителю треба бути не тільки добрим, чуйним, а й суворим, непримиренним до лінощів, обману, лицемiрства, жорстокості. Однією з істин, що сягає своїми коренями в багатовіковий досвід народу, є: чим більше людині дається, тим більше з неї треба питати. Цю істину, за переконанням Василя Олександровича, потрібно втілити в норми й правила життя, втілити її у стосунки між дітьми і старшим поколінням. Виконання учнем свого обов'язку перед батьками й суспільством – це насамперед навчання, оволодіння знаннями.

Саме про це писав В.О. Сухомлинський у «Розмові з молодим директором школи»: «... Майстерність виховання полягає в тому, щоб індивідуальні риси виявлялись у вольовій спрямованості особистості, в глибоко розвиненому людському достоїнстві, у здоровому самолюбстві» [8: 520].

Потреби – великий двигун людської історії, людської особистості. Поки люди живуть у суспільстві, де задоволення їхніх перших життєвих потреб залежить тільки від заробітку, матеріальний стимул не може втратити для них значення, і тому будувати розрахунок тільки на моральних стимулах значило б відриватися від життя. Для Василя Олександровича це не було чимось ганебним. Виховання культури потреб – дуже важлива проблема всебічного розвитку особистості. Завдання полягає не тільки в тому, щоб виховати різнобічні матеріальні і духовні потреби. Значно складніше домогтися гармонійного розвитку матеріальних і духовних потреб, і особливо того, щоб у житті людини була діяльність, спрямована на становлення і задоволення потреб вищого порядку – потреб духовних. Багаторічна педагогічна діяльність приводить В.О. Сухомлинського до оптимістичного переконання, що матеріальні потреби далеко не завжди ставляться молоддю на перший план. Таким чином, педагог, не заперечуючи важливості матеріальних потреб, пріоритет віддавав потребам якісно іншого порядку, розуміючи, що не хлібом єдиним жива людина. Спрямованість особистості людини, її устремління залежить багато в чому від навколишньої дійсності, духовності суспільства, характеру, цілей і засобів виховання й освіти. В.О. Сухомлинський добре це розумів. І він не обмежувався аналізом тільки матеріальних потреб і потреб пізнання. Вищою потребою людини він вважав «потребу людини в людині як носії духовних цінностей; виникнення, розвиток цієї потреби на основі духовної спільності людей, їхнього прагнення до володіння духовними цінностями» [4: 85]. Тому головна задача народного вчителя, на думку Сухомлинського, зробити так, щоб найважливішою необхідністю кожного вихованця була його потреба в іншій людині.

Матеріальні потреби, потреба в пізнанні, і, нарешті, потреба в іншій людині, у спілкуванні з іншими людьми – така ієрархія потреб. Головний зміст виховання для Сухомлинського в тому, щоб взаємне людське спілкування і духовне збагачення були джерелами повноти і багатогранності.

Як відзначав Р. Арцишевський, творча спадщина Василя Олександровича Сухомлинського й сьогодні не просто сторінка в історії нашої педагогіки, не архів, а арсенал, який вкрай необхідний педагогам для творення справжньої Людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
2. Ликов В.Н. Народна мудрість педагогіки В.О. Сухомлинського: [Монографія]. – Кіровоград: Народне слово, 2003. – 212 с.
3. Сухомлинський В.О. Людина – найвища цінність // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 5. – К., 1977. – С. 446 – 472.
4. Сухомлинський В.О. Людина неповторна // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 5. – К., 1977. – С. 80 – 96.

5. Сухомлинський В.О. На нашій совісті – людина // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 5. – К., 1977. – С. 203 – 217.
6. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 4 – К., 1977. – С. 7-390.
7. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості // Вибрані твори в п'яти томах. – Т.1. – К., 1977. – С. 53 – 206.
8. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори в п'яти томах. – Т.4 – К., 1977. – С.393 – 628.

УДК 378.18"3752"

Н.В. Руденко

ФОРМУВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізована проблема міжособистісних взаємин підлітків у навчально-виховній роботі навчального закладу у спадщині видатного українського педагога В. О. Сухомлинського. З'ясовано роль інтелектуальних і моральних якостей вихованців на формування особистості.

In the article the problem of teenagers' interpersonal attitudes in the educational activity of educational institution in the heritage of well-known Ukrainian teacher V. Syhomlinskiy has been analyzed. The role of intelligent and moral qualities of learners to the personality forming has been revealed.

Постановка проблеми. Педагогічна творчість В. О. Сухомлинського багатогранна і невичерпно багата. Василь Олександрович увійшов в історію української і світової культури як видатний педагог і письменник, як патріот і прихильник найгуманніших ідей у вихованні, як політичний і громадський діяч, безмежно відданий своєму народові. Усі твори видатного педагога пройняті безмежною вірою в людину, щедрість і благородство її душі, невичерпне багатство інтелектуальних і моральних сил і в ті величезні виховні можливості, які створює суспільство. Учений-педагог ставить у своїх творах найрізноманітніші проблеми виховання. Це передусім проблеми морального і естетичного виховання, розумового розвитку, формування світогляду, проблеми всебічного гармонійного розвитку особистості та громадянського виховання.

Актуальність дослідження проблеми формування міжособистісних взаємин обумовлена тим, що виняткову роль у формуванні особистості відіграють взаємостосунки вихованців у навчальному закладі. Навчальний заклад – це світ людських відносин, де кожний виражає себе по-своєму в своїх переконаннях, поглядах, сумнівах, думках, почуттях, переживаннях, у ставленні один до одного, у вчинках. Саме вони є основним соціальним середовищем, в якому забезпечується всебічний розвиток особистості, виховуються її потреби, розкриваються її задатки. У колективі, з його багатогранними міжособистісними взаєминами, завдяки спільній діяльності всіх його членів, відбувається підготовка молоді до активної участі в суспільному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського вітчизняними науковцями вивчалися такі проблеми: виховання моральних цінностей у школярів (Л. Бондар, А. Кузьмінський, Л. Прокопенко), підготовка учителів початкової школи (В. Собко), проблеми шкільного підручника (З. Беркита), ідеї формування в учнів наукової картини світу (В. Кузьменко), технологія виховання особистості в учнівському колективі (Г. Бучківська), ідея дбайливого та гуманного ставлення до дитини (В. Ликов), вправи з риторики для учнів (Л. Жадан), погляди В. О. Сухомлинського на проблему управління процесом шкільного навчання (М. Антоненко),